VITA ANTIQUA

№2

КИЇВ
1999

Номер затверджено до друку на засіданні Вченої ради історичного
факультету Київського університету імені Тараса Шевченка

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

д.і.н., проф. Гладких М.І. (головний редактор)
к.і.н., викл. Андрощук Ф.О. (відповідальний секретар)
д.і.н., проф. Борисенко В.К.
д.і.н., Залізняк Л.Л.
д.і.н., проф. Крижанівський О.П.
к.і.н., доц. Малєєв Ю.М.
д.і.н., проф. Моця О.П.
к.і.н., доц. Омельченко Ю.А.
к.і.н., ст.н.співроб. Піоро І.С.
ас. Рижов С.М.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

д.і.н. проф. Буравченков Б.О.
д.і.н. Зубар В.М.

Засновник - "Товариство
Археології та Антропології"

Реєстраційне свідоцтво
КІ № 350 видане 8 лютого 1999 р.
Міністерством інформації України

Оригінал-макет виготовлено
у видавничому відділі Товариства
Археології та Антропології

Адреса редакції: 252030, м. Київ,
вул. Володимирська, 64, ауд. 164

Редактор **Комар О.В.**

Редактор англомовних текстів **Репік Д.В.**

Художнє оформлення **Піоро В.І., Адаменко Д.В.**

Комп'ютерна верстка **Піоро В.І.**

© Товариство Археології
та Антропології, 1999
© Колектив авторів, 1999

Підписано до друку 30.12.99. Формат 60x84/8. Пап. офс. № 1. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 32,5. Наклад 300 примірників.

Друкарня фірми "Есе". Київ, пр-т Вернадського, 34/1.

VITA ANTIQUA 2•1999

ЗМІСТ

Кухарчук Ю.В.
Про культурну належність муст'єрського місцезнаходження Чулатове III у Подесенні 3
Пясецький В.К.
Палеоліт східної частини Волинської височини 8
Ступак Д.В.
Технології розщеплення кременюсвідерської культури Українського Полісся за аналізом нуклеусів 18
Корнієнко В.В.
Класифікація антропоморфних зображень пізнього палеоліту 25
Смынтына Е.В.
Миграции населения и способ культурно-исторической адаптации: некоторые проблемы соотношения (по материалам мезолитических поселений Украины) 31
Михайлова Н.Р.
Міфи про оленя у народів Євразії 38
Хассан Хасан
Древний город Мари (проблемы историко-археологического изучения) 45
Мамлеева Л.А.
Становление Великого шелкового пути в системе трансцивилизованного взаимодействия народов Евразии 53
Піоро В.І.
Поховання катакомбної культури з виробничим інвентарем на Луганщині 62
Лисенко С.Д.
Козаровицький могильник доби пізньої бронзи 69
Зубарь В.М., Крапивина В.В.
О римском гарнизоне Ольвии в середине III в. 76
Петраускас А.В., Петраускас О.В., Шишкін Р.Г.
Нове пізньозарубінецьке поселення біля с. Крюківщина на Київщині 84
Левада М.Є., Осадчий Р.М.
Нові пам'ятки черняхівської культури на півночі Вінницької області (До питання про заселення межиріччя Південного Бугу та Росі у пізньоримський час) 92

В. ПІОРО

ПОХОВАННЯ КАТАКОМБНОЇ КУЛЬТУРИ З ВИРОБНИЧИМ ІНВЕНТАРЕМ НА ЛУГАНЩИНІ

The archaeological expedition of the Kiyv University investigated the graves with the production tools in the barrows in Luaganska province in 1985 and in 1987. All this graves were dated by middle and late stage of the Katakomb culture. It is possible to make the conclusion about the professional specialisation of the buried in barrows on the basis of the studying of the archaeological material which was received during these excavations.

Одним з найважливіших завдань, що стоять перед дослідниками історії первісного суспільства, є реконструкція його різноманітних соціальних структур. Зокрема, в зв'язку з необхідністю встановлення рівня розвитку ремесла та визначення місця прошарку людей, що займались виробничою діяльністю в стародавніх громадах, на особливу увагу заслуговують археологічні матеріали з ознаками професійної спеціалізації небіжчиків.

Експедицією Київського університету імені Тараса Шевченка, що проводила дослідження стародавніх курганів бронзового віку в зонах спорудження зрошувальних систем в Луганській області, в 1985 та 1987 рр. відкриті поховання так званих катакомбних культур з виробничим інвентарем [Антоненко, Пиоро, Самойленко, 1987; 1988; 1990; Антоненко, Самойленко, 1987]. Отже розглянемо ці могили.

Курган 9 1985 р., що знаходився на відстані 850 м на північ від с. Паськово Станично-Луганського району, на початок робіт мав напівсферичну, округлу в плані форму (діаметр близько 30 м) й зберігся на висоту 1,3 м. В насипу та під ним було зафіксовано 4 поховання: 1 ямне (основне), 2 катакомбного часу та 1 - середньовічних кочовиків.

Поховання 2 (таб. 1, *1*), впущене в південно-західний сектор кургану (на відстані 2,5 м від "0", кут 190°), було здійснене у катакомбі округлої в плані форми (2,05 х 1,7 м). Вхідна яма підпрямокутної в плані форми (1,9 х 1,9 м) знаходилась з південно-західного боку могильної камери. Дно вхідної ями (глибина від "0" - 1,68-1,75 м) поєднувалося з дном катакомби (глибина від "0" - 1,85-1,9 м) невеликою сходинкою. Вхід до камери вдавнину був закритий дерев'яними плахами. На дні катакомби був виявлений кістяк у скорченому на правому боці положенні, головою на північний захід, обличчям до входу, з зігнутими ногами та витягнутими вздовж тулуба руками. Перед небіжчиком, біля колін, відкрито залишки дерев'яного блюда діаметром 25 см. Висота бортика сягала 4 см, товщина стінок - 1 см. На південний схід від блюда, поруч з ним, зафіксоване скупчення астрагалів кози-вівці, два великих шматки вохри та увіткнутий поруч бронзовий ніж з плоским черенком для руків'я й паралельними краями клинка (таб. 1, *2*). Верхня частина клинка дещо розширена і плавно звужується. Загальна довжина ножа - 13 см. Довжина клинка 10 см, максимальна його ширина - 3 см. Розміри черенка відповідно 3 см та 1 см. Максимальна товщина ножа - 0,3 см. На дні поховальної камери, поблизу входу знайдені кам'яна плитка (14 х 10,5 х 6,5 см) з круглим заглибленням (діаметр - 5,5 см) у центрі однієї з великих граней (таб. 1,*3*) та кам'яний товкач (довжина - 15 см, максимальний діаметр - 7,5 см)(таб. 1,*4*).

Курган 10 1985 р. знаходився на відстані 35 м на південний захід від кургану 9. Насип заввиш-

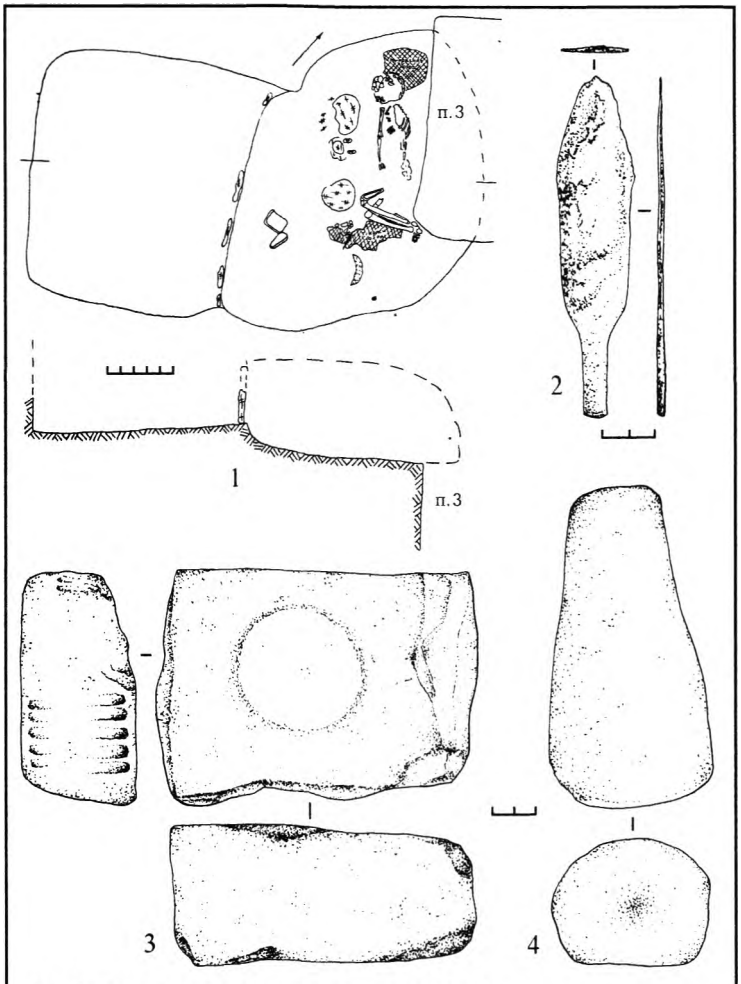

Таб. 1. Поховання 2, курган 9, с. Паськово, 1985 р.
***1** - план та розріз поховання; **2** - бронзовий ніж; **3** - кам'яна плитка з заглибленням; **4** - кам'яний товкач.*

Піоро В. І. - аспірант історичного факультету Київського університету імені Тараса Шевченка.

ки 2,95 м й діаметром до 40 м мав напівсферичну, округлу в плані форму. В кургані виявлено 11 поховань: 2 ямних, одне з яких було основним для першого насипу, 6 - катакомбного часу, 1 - культури багатопружкової кераміки, 1 - зрубне та 1 кенотаф, здійснений у ямі прямокутної форми.

Поховання 1 (таб. 2, *1*), впускне, знаходилося у південно-східному секторі кургану, на відстані 14 м від "0" (кут 120°). Здійснене в орієнтованій по осі північ-південь катакомбі овальної в плані форми, розмірами 1,25 х 0,95 м, за обрядом трупоспалення на стороні. Глибина її дна від "0" сягала 4,1 м. З північного боку катакомби знаходилась прямокутна в плані вхідна яма (1,36 х 0,78 м). Дно вхідної ями (глибина від "0" - 3,7 м) плавно знижувалось в бік катакомби й поєднувалось з її дном сходинкою заввишки 0,3 м. Вхід до катакомби був закритий плоским необробленим камінням. Осі могильної камери та вхідної ями - паралельні. На дні могильної камери, в північній її частині, зафіксоване скупчення вугілля та кальцинованих кісток людини. У центрі катакомби лежали дві грудки червоної вохри. Біля південної стінки, де дно було посипане крейдою, знайдено ліпний плоскодонний горщик з тулубом, що плавно розширюється, округлими, добре вираженими плічками, прямою шийкою та дещо відігнутими потовщеними вінцями (таб. 2, *2*). Нижня частина посудини вкрита орнаментом у вигляді зигзагів, які виповнені відбитками зубчастого штампу. По шийці горщик прикрашено чотирма рядами вдавлень за допомогою плоскої палички. Внутрішня поверхня вкрита розчосами. Розміри горщика: висота 12 см, діаметр вінець - 10 см, висота шийки - 2,5 см, діаметр дна - 8 см, максимальний діаметр тулуба - 14,5 см. Поруч виявлено жаровню - фрагмент дна ліпного горщика (діаметр - 13,5 см), який в нижній частині був прикрашений відбитками зубчастого штампу (таб. 2, *4*), а також - плоске кам'яне пряслице з отвором посередині (таб. 2, *3*). Товщина пряслиця - 0,7 см, його діаметр - 3,8 см, діаметр отвору - 0,9 см.

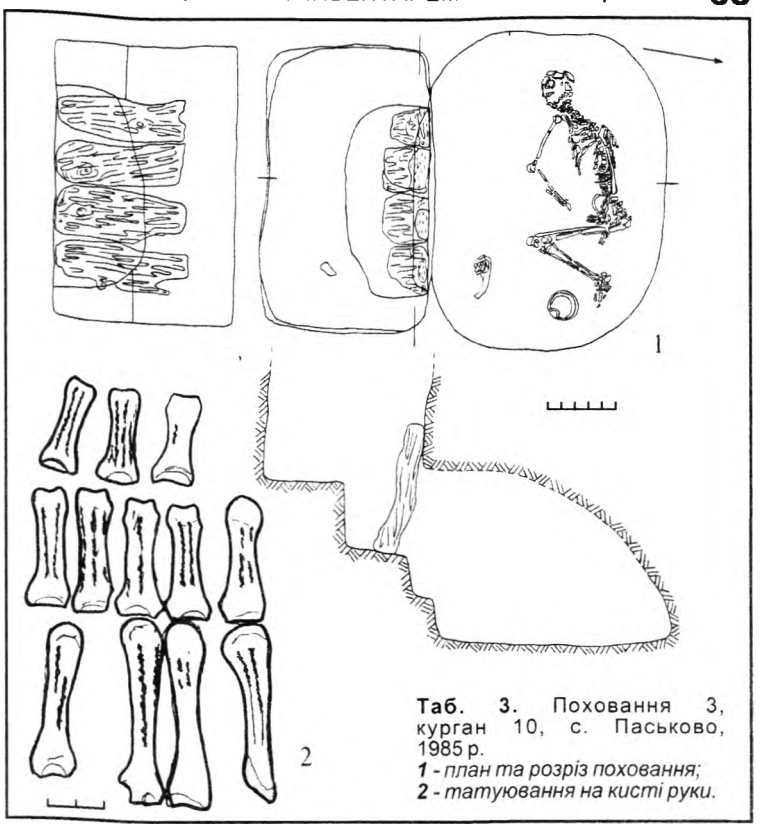

Таб. 3. Поховання 3, курган 10, с. Паськово, 1985 р.
1 *- план та розріз поховання;*
2 *- татуювання на кисті руки.*

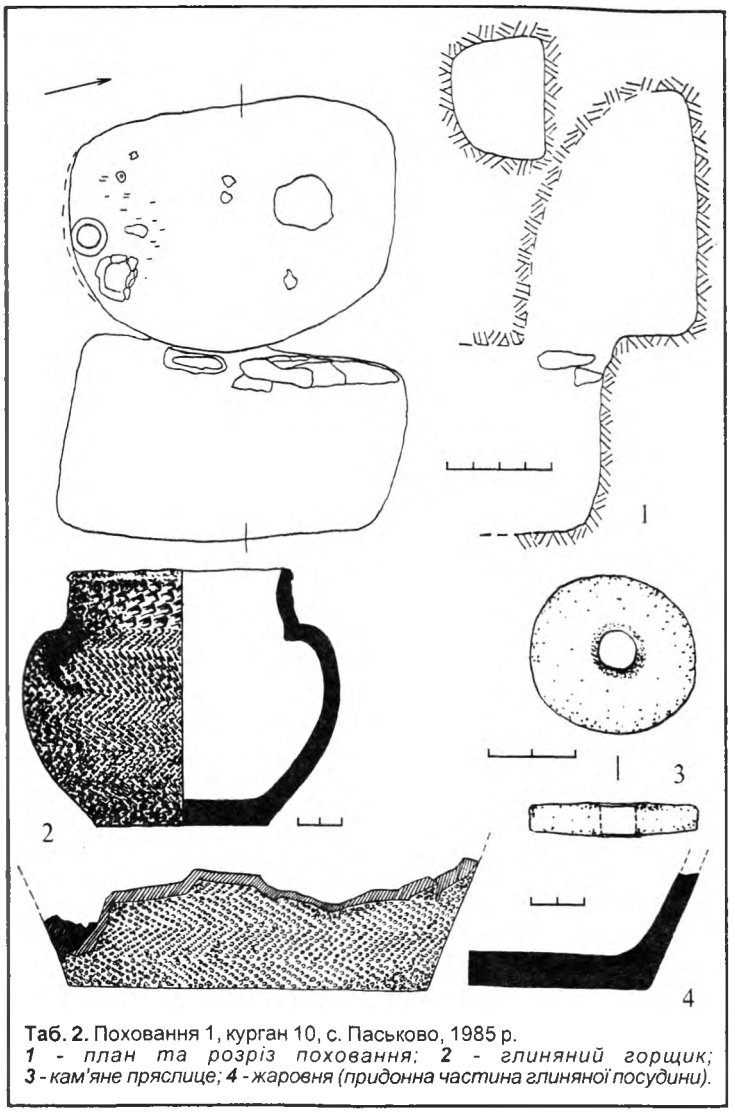

Таб. 2. Поховання 1, курган 10, с. Паськово, 1985 р.
1 *- план та розріз поховання;* ***2*** *- глиняний горщик;* ***3*** *- кам'яне пряслице;* ***4*** *- жаровня (придонна частина глиняної посудини).*

Привертає увагу також поховання 3 (таб. 3, *1*), яке було впущене в південно-східний сектор кургану й зафіксоване на відстані 12,7 м від "0" (кут 153°). Катакомба овальної в плані форми (2,22 х 1,6 м), орієнтована по осі захід-схід з невеликим відхиленням. Глибина дна від "0" - 5,08 м. Вхідна яма прямокутної в плані форми (2 х 1,15 м) знаходилась з південного боку могильної камери. Осі вхідної ями та катакомби - паралельні. На глибині 3,95 м від "0", у вхідній ямі, вздовж східної, західної та південної стінок були зроблені уступи завширшки 0,42 м, 0,25 м та 0,6 м, що і утворювали першу сходинку. Друга, завширшки 0,47 м, була вирізана на глибині 4,43 м від "0" й дещо понижувалась в бік камери. На неї було поставлено 4 товсті, масивні плахи (приблизно по 0,9 х 0,35 х 0,2 м кожна), які

перекривали нерівний аркоподібний вхід (1,38 х 0,6 м) до катакомби. Третя сходинка (ширина - 0,15 м, висота - 0,3 м) простежена на глибині 4,73 м від "0". В заповненні вхідної ями, на глибині 2,6 м від "0" виявлено нижню щелепу козивівці. На уступі, біля східної стінки ями знайдений кам'яний товкач, овальний в розрізі (таб. 4, *2*). Його максимальні розміри: 11,7 х 7,2 х 5,6 см. На дні катакомби відкрито кістяк похованого в скорченому на правому боці положенні, головою на захід, обличчям до вхідної ями. Ліва рука витягнута вздовж тулуба, права зігнута у ліктьовому суглобі. Кисті рук - на кістках тазу. На фалангах рук зафіксовані залишки татуювання - по чотири шнуроподібні стрічки, виконані чорною фарбою, на кожній фаланзі (таб. 3, *2*). Перед кістяком, на рівні ступень ніг знаходилась ліпна курильниця з круглою в плані чашею з внутрішнім відділенням, на хрестоподібному товстому піддоні з двома маленькими наскрізними отворами (таб.4, *3*). Курильниця була орнаментована відбитками шнура, зубчастим штампом та круглими вдавленнями. Діаметр чаші сягав 19,1 см, висота - 10 см. На дні курильниці збереглись вуглинки та сліди червоної вохри. На рівні гомілкових кісток, поблизу входу до могильної камери зафіксована пляма червоної вохри разом з сажею та крейдою. Поруч з плямою знайдено гальку-розтиральник розмірами 7,5 х 2 х 1,5 см (таб. 4, *1*). На зап'ястку правої руки відкрито сім бронзових бочкоподібних намистинок (діаметр - 0,4-0,5 см) (таб. 5, *1*) та сім дископодібних бронзових підвісок (діаметр - 0,7-0,8 см) (таб. 5, *2*), що разом складали браслет. Під черепом простежений товстий шар зеленуватої тліні. Дно було вкрите вохрою, темно-брунатною тлінню та крейдою.

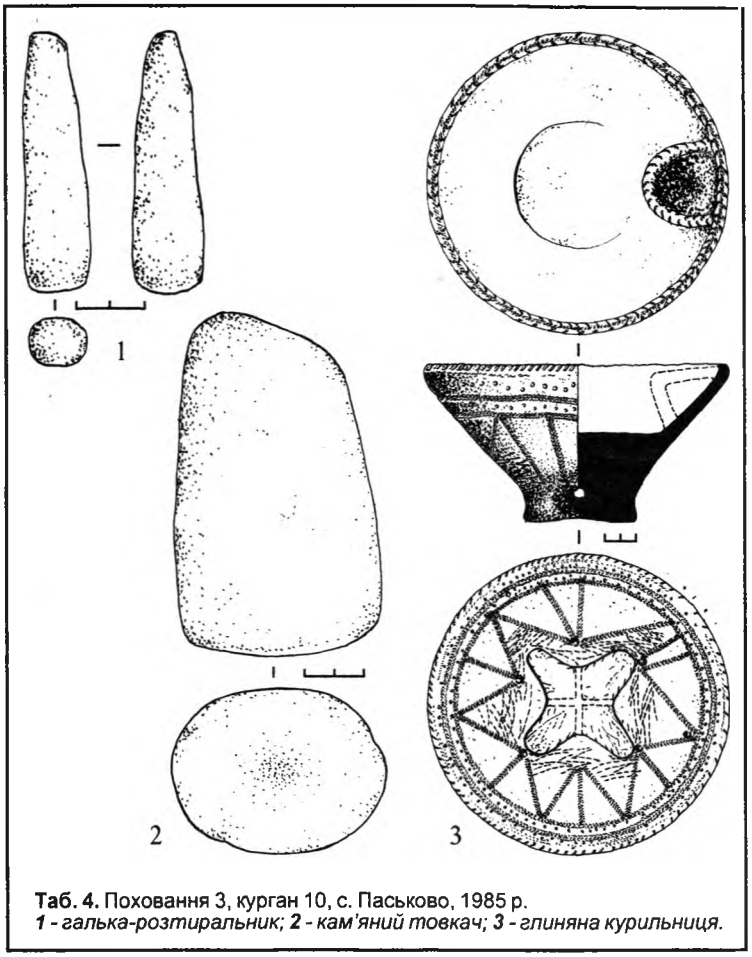

Таб. 4. Поховання 3, курган 10, с. Паськово, 1985 р.
***1** - галька-розтиральник; **2** - кам'яний товкач; **3** - глиняна курильниця.*

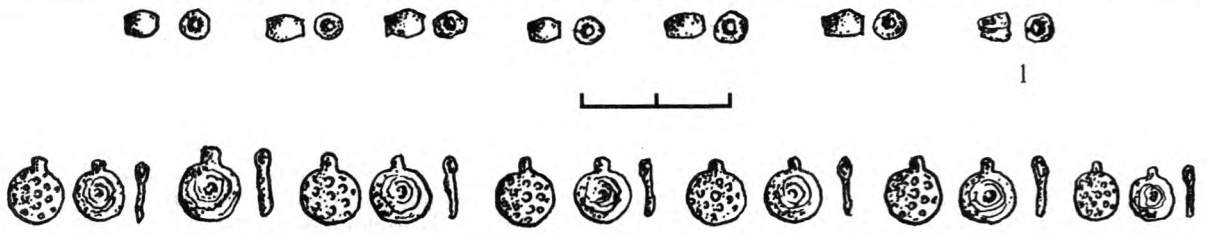

Таб. 5. Поховання 3, курган 10, с. Паськово, 1985 р. ***1** - бронзові намистини; **2** - бронзові підвіски.*

Курган 4 1987 р., який знаходився на відстані 3 км 600 м на південь, з незначним відхиленням на схід, від с. Бірюково Свердловського району, мав напівсферичну, округлу в плані форму діаметром до 25 м й заввишки 1,7 м. В давнину насип був обкладений невеликим необробленим камінням. В кургані досліджено 13 поховань, що датовані від пізньоямного періоду по зрубний.

Поховання 8 (таб. 6, *1*), яке знаходилось в південно-східному секторі кургану, на відстані 4,15 м від "0" (кут 112°), здійснене у катакомбі квасолепо-

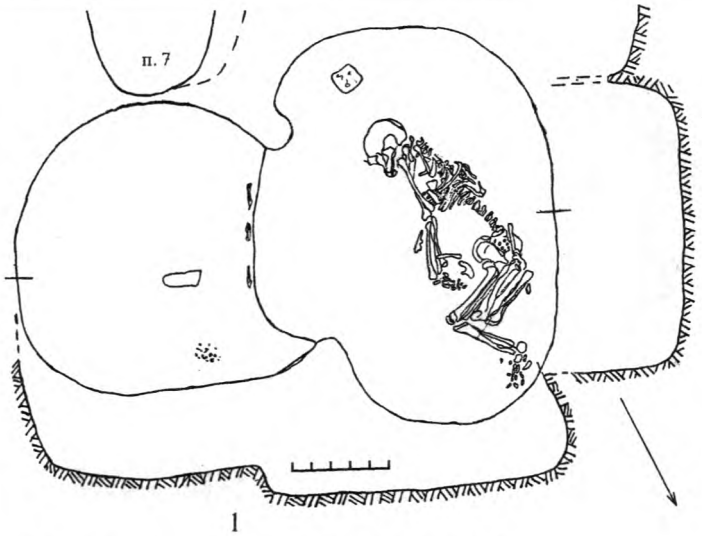

Таб. 6. Поховання 8, курган 4, с. Бірюково, 1987 р.
***1** - план та розріз поховання.*

дібної форми, розмірами 2 х 1,5 м, й орієнтованій по осі північ-південь. З її східного боку зафіксована нижня частина округлої в плані вхідної ями розмірами 1,5 х 1,2 м. Довгі осі катакомби та вхідної ями - паралельні. Дно вхідної ями (максимальна глибина від "0"- 2,65 м) дещо знижувалось до центру й поєднувалось з дном катакомби (глибина від "0"- 2,78 м) невеликою сходинкою заввишки 0,13 м. Перед входом до могильної камери простежений брунатна тлінь від дерев'яного перекриття. На дні катакомби відкрито кістяк похованого в скорченому на правому боці положенні, головою на південь, обличчям до входу. Ноги зігнуті в колінах, руки витягнуті уздовж тулуба. За черепом небіжчика, біля південної стінки зафіксована яскраво-жовта пляма пухкої маси. Під кістяком, на дні виявлена темно-брунатна та біляста тлінь від підстилки. На дні вхідної ями, в центрі знайдений плоский залощений камінь-"коваделко" (25 х 7,2 х 5,6 см) зі слідами спрацьованості на робочій поверхні (таб. 7, *1*). Біля північної стінки ями простежене скупчення деревного вугілля.

Таб. 7. Поховання 8, курган 4, с. Бірюково, 1987 р.
***1** - камінь-"коваделко".*

Поховання 12 (таб. 8, *1*) було впущене в південно-західний сектор кургану й зафіксоване на відстані 7,3 м від "0" (кут 224°). Квасолеподібна в плані катакомба розмірами 2,12 х 1,42 м була орієнтована по осі південний захід - північний схід. Глибина її дна від "0" сягала 3,45 м. З південно-східного боку могильної камери розташовувалась вхідна яма прямокутної в плані форми (2,1 х 1,8 м). Вісі катакомби та вхідної ями - перпендикулярні. В бік катакомби вели три сходинки: 1 - завширшки 0,45-0,55 м, заввишки 0,15; 2 - 0,6-0,65 та 0,15 м; 3 - 0,45-05 та 0,45 м. Дно вхідної ями (глибина від "0" - 2,5-3,4 м) поєднувалось з дном катакомби невеликою сходинкою заввишки 0,05 м. Вхід до камери було завалено великим плоским камінням. На дні катакомби лежав кістяк похованого на правому боці, з розворотом на груди. Ноги його зігнуті в колінах, вивернуті вліво. Права рука небіжчика витягнута, ліва зігнута в лікті. Череп - на правій стороні, обличчям до входу. Перед обличчям померлого, поруч зі входом до катакомби стояла заповнена вугликами жаровня - придонна частина ліпної плоскодонної посудини (діаметр дна - 9,5 см) (таб. 8, *4*). Під ліктьовим суглобом лівої руки знайдені точильний камінь (таб. 8, *2*) та заготівка шліфованої сокирки розмірами 7,6 х 4,5 х 3,8 см з наміченим круглим отвором (діаметр 1,2 см) (таб. 8, *3*). Кістяк і дно катакомби були вкриті вохрою. Під кістяком, на дні простежена темно-брунатна та біла тлінь від підстилки. На першій сходинці вхідної ями лежав череп бика.

Курган 6 1987 р. знаходився на відстані 3 км 200 м на південь від с. Бірюково Свердловського району. Насип мав форму сегмента сфери й на початок робіт зберігся на висоту 1 м. Діаметр його сягав 18 м. В центрі кургану, на глибині 0,3 м від "0" зафіксоване округле в плані (діаметр - до 8 м) кам'яна вимостка з плоского необробленого каміння різного розміру. Основним в кургані було поховання 3 катакомбної культури. Пізніше в готовий насип були впущені: одне катакомбне поховання, одне - культури багатопружкової кераміки, два - зрубного часу.

Поховання 3 (таб. 9, *1*) знаходилось в південно-західному секторі, на відстані 3,75 м від "0" (кут 257°). Катакомба овальної в плані форми розмірами 1,35 х 0,9 м, була орієнтована по осі північний схід - південний захід. Глибина дна від "0" - 2,65-2,77 м. Підпрямокутна в плані яма знаходилась з південно-східного боку катакомби. Осі їх - паралельні. Дно вхідної ями (глибина від "0" - 2,53-2,6 м) плавно знижувалось в бік могильної камери, вхід до якої було перекрито чотирма плоскими необробленими каменями. На дні катакомби відкрито кістяк похованого, що лежав на правому боці з зігнутими в колінах ногами, черепом на південний захід, обличчям до входу. Ліва рука зігнута, права - витягнута уздовж тулуба. Перед кістяком, біля грудної клітини лежав ліпний плоскодонний горщик з тулубом, що розширюється в

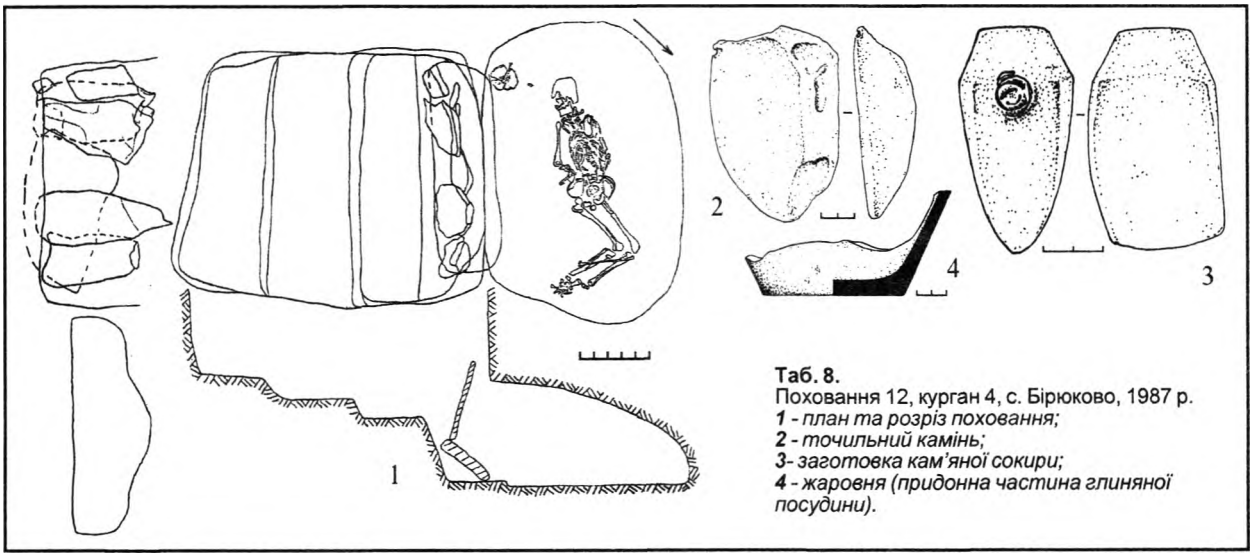

Таб. 8.
Поховання 12, курган 4, с. Бірюково, 1987 р.
***1** - план та розріз поховання;*
***2** - точильний камінь;*
***3**- заготовка кам'яної сокири;*
***4** - жаровня (придонна частина глиняної посудини).*

верхній частині, опуклими добре вираженими плічками, прямою, дещо відігнутою назовні шийкою (таб. 9, *3*). Від вінець до плічок він орнаментований рядами трикутних вдавлень. Розміри горщика: висота - 22,2 см, діаметр вінець - 18 см, максимальний діаметр тулуба - 23,1 см, діаметр дна - 10 см. За спиною похованого, в плямі яскраво-червоної вохри та крейди відкрито 8 точильних каменів різних форм і розмірів (таб. 10, *1-4, 6, 7, 9, 10*), й крем'яний відщеп (таб. 10, *11*). Поблизу п'яток, за кістяком лежали заповнена вугликами жаровня - уламок стінки ліпної посудини, що прикрашена зубчастим штампом (таб. 9, *2*), два кам'яні конусоподібні сопла довжиною 8,3 і 5,5 см (таб. 10, *5, 8*) та грудка яскраво-червоної вохри. Під кістяком, який був вкритий яскраво-червоною вохрою, простежені сліди темно-брунатної та білястої тліні.

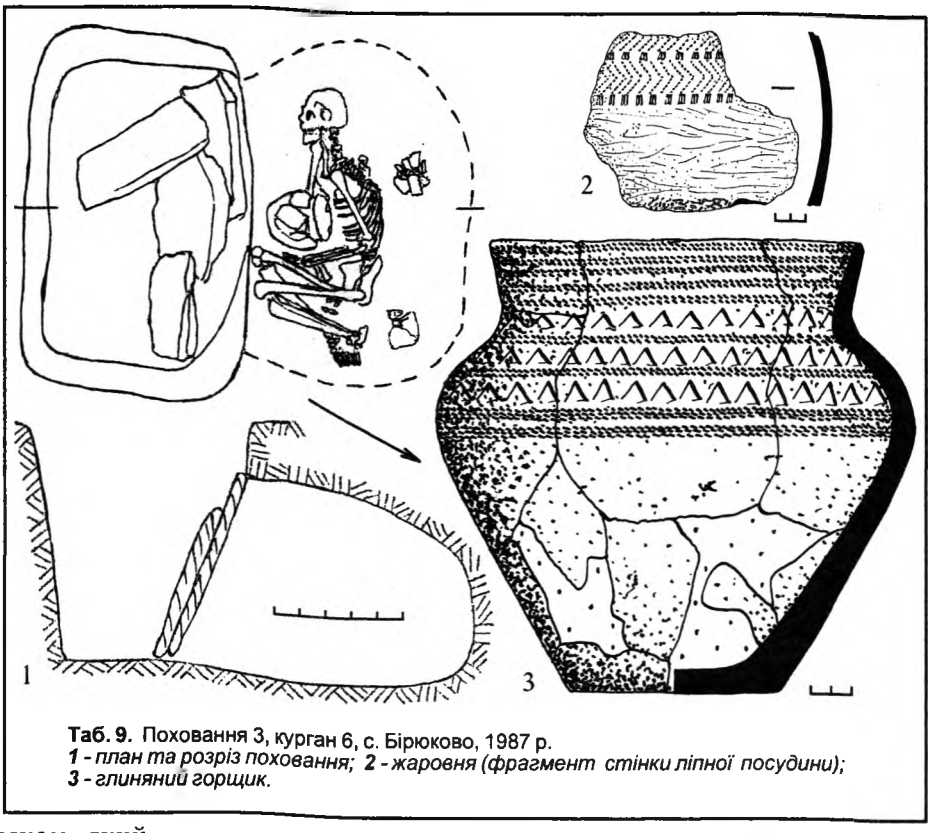

Таб. 9. Поховання 3, курган 6, с. Бірюково, 1987 р.
***1** - план та розріз поховання; **2** - жаровня (фрагмент стінки ліпної посудини); **3** - глиняний горщик.*

Насип кургану 9 1987 р., що був розташований на відстані 2 км 600 м на південний захід від с. Бірюково Свердловського району, округлий в плані, мав форму сегмента сфери (висота 3,36 м, діаметр - до 38 м). В кургані виявлено 11 поховань: 2 пізньоямних та 9 катакомбної культури.

Поховання 5 (таб. 11, *1*) розміщувалось на осьовій захід - схід, на відстані 9,05 м на схід від "0". Здійснене у катакомбі округлої в плані форми (1,9 х 1,55 м), що була орієнтована по осі південний схід - північний захід. Глибина дна від "0" - 4,73-4,88 м. У вхідній ямі, чіткі контури якої не простежувались, знайдені уламки жаровні (неорнаментований фрагмент стінки посудини з вінцями) з вугіллям та дрібні кістки кози-вівці упереміш з вугликами. Перед входом до могильної камери збереглись залишки дерев'яного перекриття. На дні катакомби відкрито кістяк небіжчика, який лежав на правому боці, з підігнутими ногами та зігнутими в ліктьових суглобах руками, черепом на південний схід, обличчям до входу. Перед похованим стояв ліпний горщик з тулубом, що розширюється в верхній частині, опуклими плічками, майже відсутньою шийкою, невеликими відігнутими вінцями, під якими - три наскрізні отвори (діаметр до 6 мм), орнаментований в верхній частині тулуба п'ятьма групами вертикальних валиків (по 3 в групі) з короткими вертикальними насічками (таб. 11, *2*). Придонна частина прикрашена вертикальним зигзагом з використанням зубчастого штампу. Висота горщика - 22,5 см, діаметр

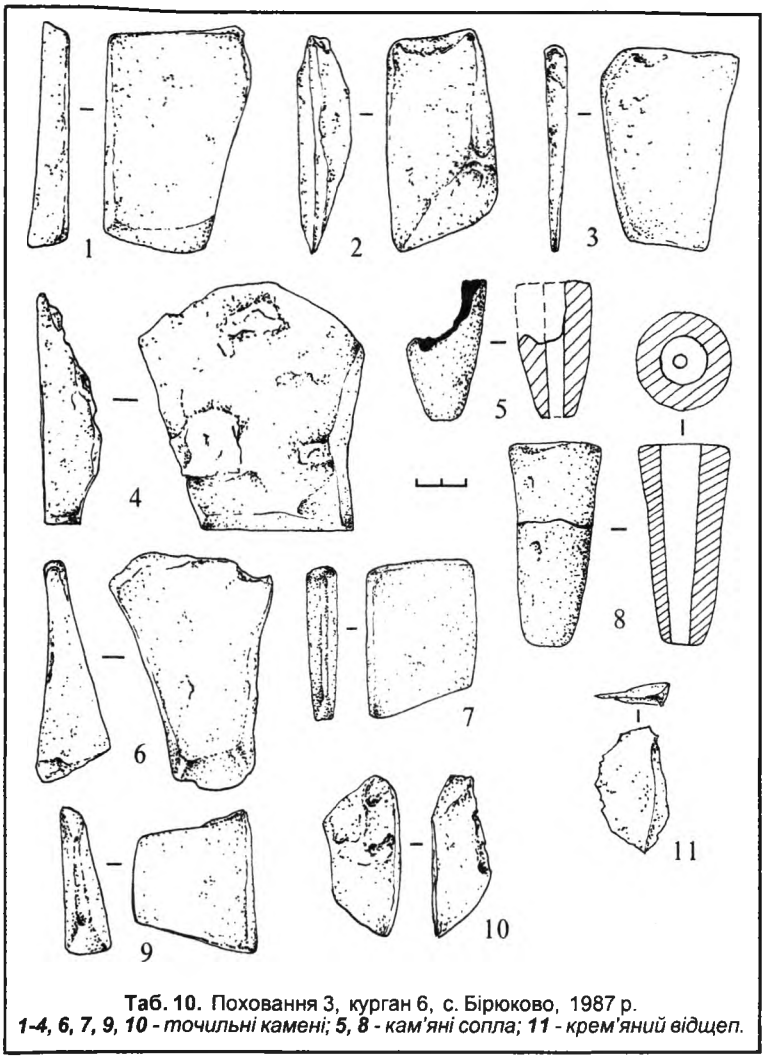

Таб. 10. Поховання 3, курган 6, с. Бірюково, 1987 р.
***1-4, 6, 7, 9, 10** - точильні камені; **5, 8** - кам'яні сопла; **11** - крем'яний відщеп.*

вінець - біля 19 см, діаметр тулуба - 23 см, діаметр дна - 11 см. Поруч з горщиком виявлено кам'яну шліфовану сокиру (14 х 6 х 5,5 см) з "перехватом" (без отвору), плоским загостреним лезом й округлим обухом (таб. 11, *3*), а також два точильні камені (таб. 11, *4, 5*). Над черепом небіжчика знайдено виріб з кістки (4 х 2 см) з штучно виділеним вістрям (таб. 11, *6*).

Отже, всі поховання, що розглядаються, були справлені в катакомбах овальної, квасолеподібної або ж близької до кола в плані форми, з підпрямокутними вхідними ямами. Окрім основного поховання 3 в кургані 6 поблизу с. Бірюково, всі вони впущені у насипи ямного часу, переважно, в південну їх частину.

Померлі лежали на правому боці, обличчям до входу, який, до речі, у всіх випадках було перекрито камінням або дерев'яними плахами. Переважала західна, з відхиленнями, орієнтація небіжчиків. Виключенням є поховання 1 в кургані 10 неподалік від с. Паськово з кремацією покійного. Дно більшості катакомб було вкрито тлінню від підстилок, крейдою. Простежені плями вохри.

За особливостями могильних конструкцій та типами посуду, поховання, що розглядаються, датуються середнім та пізнім етапами катакомбного часу й відносяться до пам'яток донецького та харківсько-воронезького типів [Братченко, Шапошникова, 1985, с. 405-412].

В усіх наведених могилах було відкрито речі, що, вірогідно, використовувались у виробничому процесі й виступали як знаряддя праці, а саме: кам'яна плитка з круглим заглибленням в центрі однієї з великих граней (таб.1, *3*) та кам'яний товкач (таб. 1, *4*) у похованні 2 кургану 9 1985 р.; кам'яне пряслице (таб. 2, *3*) у похованні 1 кургану 10 1985 р.; кам'яний товкач (таб. 4, *2*) в похованні 3 кургану 10 1985 р.; камінь-"коваделко" (таб. 7, *1*) у похованні 8 кургану 4 1987 р.; точильний камінь (таб. 8, 2) у похованні 12 кургану 4 1987 р.; 2 кам'яні конусоподібні сопла (таб. 10, *5, 8*), 8 абразивів різних форм і розмірів (таб. 10, *1-4, 6, 7, 9, 10*) й крем'яний відщеп (таб. 10, *11*) в похованні 3 кургану 6 1987 р.; 2 точильних камені (таб. 11, *4, 5*) та знаряддя з кістки (таб. 11, *6*) в похованні 5 кургану 9 1987 р.

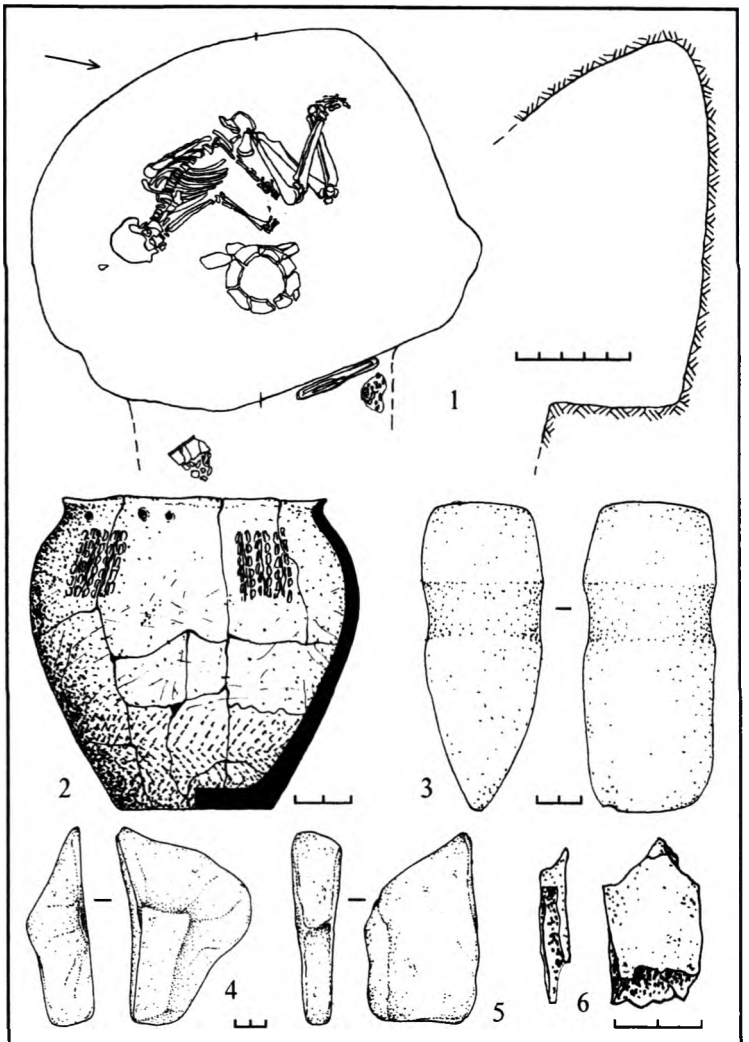

Таб. 11. Поховання 5, курган 9, с. Бірюково, 1987 р.
***1** - план та розріз поховання; **2** - глиняний горщик; **3** - кам'яна сокира; **4, 5** - точильні камені; **6** - кістяне знаряддя.*

Окремі поховання, інвентар з яких, можливо, вказує на професійну прижиттєву спеціалізацію померлих, заслуговують на особливу увагу.

Так, у похованні 12 кургану 4 поблизу с. Бірюково померлого супроводжували точильний камінь (таб. 8, *2*) та незакінчена кам'яна сокирка з лише наміченим, непросвердленим отвором для держака (таб. 8, *3*). Два абразиви (таб. 11, *4, 5*) та кам'яна сокира (таб. 11, *3*) зафіксовані також в похованні 5 кургану 9 поблизу с. Бірюково. На думку дослідників, поєднання в одному комплексі готової продукції (чи заготовок) та відповідних знарядь праці для її виготовлення може розцінюватись як ознака виробничої спеціалізації померлого [Ковалева, 1983, с. 41-42].

Конусоподібні кам'яні сопла (таб. 10, *5, 8*), поряд з набором точильних каменів (таб. 10, *1-4, 6, 7, 9, 10*) та іншими знахідками з поховання 3 кургану 6 поблизу с. Бірюково, напевно, свідчать про заняття померлого металургією.

Приналежність до майстрів-металургів можна припустити і для небіжчика в похованні 2 кургану 9 поблизу с. Паськово. Зокрема, знайдена тут кам'яна плитка з круглим заглибленням в центрі однієї з великих граней (таб. 1, *3*), що, між іншим, не використовувалась в парі з розтиральником (відсутні відповідні сліди спрацьованості на ній), особливо з тим, що супроводжував її у катакомбі (діаметр його робочого краю більший за діаметр заглиблення на плитці) (таб. 1, *4*). Ймовірно, плитка уявляла собою ливарну форму. До речі, дерев'яні блюда, подібні до відкритого в цій же катакомбі, знаходились і в інших комплексах доби середньої бронзи, саме у поєднанні з ливарними знаряддями [Кулик, 1998, с. 48].

Поодинокі знаряддя праці з інших поховань, на наш погляд, не дають підстав наголошувати на вузькій, ремісничій спеціалізації покійних в тій чи іншій галузі, й могли використовуватись в побуті.

Разом з тим, існування в катакомбних культурах середнього та пізнього етапів поховальних комплексів з виробничим інвентарем, інколи, в поєднанні з готовою продукцією чи заготівками, дозволяють припустити існування вузької спеціалізації окремих членів давніх громад.

ЛІТЕРАТУРА

Антоненко Б.А., Пиоро И.С., Самойленко Л.Г. 1987. Археологические раскопки курганов в зоне строительства Станично-Луганской ОС. Всесоюзный научно-технический информационный центр. Инв. №. 02870037663. № гос. регистрации 01830035910. М.

Антоненко Б.А., Пиоро И.С., Самойленко Л.Г. 1988. Археологические исследования курганов в Ворошиловградской области // Современные историко-археологические исследования. Деп. в Институте научной информации по общественным наукам АН СССР 02.02.89 г. № 36853. М.

Антоненко Б.А., Пиоро И.С., Самойленко Л.Г. 1990. Раскопки курганов в зонах строящихся мелиоративных систем Ворошиловградской области. Всесоюзный научно-технический информационный центр. Инв. № 0290.0014038. № гос. регистрации 01870008313. М.

Антоненко Б.А., Самойленко Л.Г. 1987. Исследование курганов Ворошиловградской области // Археологические открытия 1985 года. М.

Березанская С.С., Цвек Е.В., Клочко В.И. и др. 1994. Ремесло эпохи энеолита - бронзы на Украине. К.

Братченко С.Н., Шапошникова О.Г. 1985. Катакомбная культурно-историческая общность // Археология Украинской ССР. Т.1. К.

Ковалева И.Ф. 1983. К вопросу о развитии ремесла в эпоху бронзы // Древности Степного Поднепровья III - I тыс. до н.э.: Сборник научных трудов. Днепропетровск.

Кулик С.Ю. 1998. Катакомбное погребение с тиглем из курганного могильника "Колдыри" // VII Донская археологическая конференция "Проблемы археологии Юго-Восточной Европы". Тезисы докладов. Ростов-на-Дону.

CONTENTS

Kukharchuk Yu.
Mousterian location Chulatovo III in Desna aria
and interpritation of its cultural belonging 3
Pyasetski V.
The Palaeolithic of the Eastern part
of the Volhynian Uplands 8
Stupak D.
Technology of the flint chipping of the Svider culture
of Ukrainian Polissja (by the analyzes of nucleuses) 18
Kornienko V.
The classification of the Late Paleolithic images 25
Smyntyna E.
Population migrations and the way
of the historical-cultural adaptation: some problems of correlation
(at the materials of Mesolithic settlements of Ukraine) 31
Mikhailova N.
Myths about the deer of the Eurasian peoples 38
Hassan Hasan.
Ancient Mary city
(problems of historical and archaeological study) 45
Mamleeva L.
Formation of Great Silk Road in the system of transcivilization interaction
of the peoples of Eurasian. 53
Pioro V.
Graves of the Katakombna culture with the production tools
in the Luaganska province 62
Lysenko S.
Cemetery of Kozarovychy of Late Bronze Age 69
Zubar V., Krapivina V.
About Roman Garrison in Olbia in the middle of the 3rd Century 76
Petrauskas A., Petrauskas O., Shyshkin R.
The new settlement of the Late Zarubinetska culture
near Krukivschina in the Kyiv region 84
Levada M., Osadchiy R.
The New Monuments of Chernyahov Culture to the North of Vinnitsa Province
(about a question of the population settlement between the rivers Ros' and South Bug) 92
Sinitsa E.
Early mediavel ingumations in penkovka culture area 98
Komar A.
Pre-Saltiv and Early Saltiv horizons in Western Europe
(problems of chronology) 111
Aksjonov V.
The Staryj Saltiv catacomb cemetery 137
Komar A., Pioro V.
Barrows of the Khazarian time in the Lugansk region 150
Tahtaj A.
Burial complex of the Khazarian times from Chistjakovo (Stalinsk region) 160
Krasilnikov K.
Kitchen ceramics and some wares of special designation
made of clay of Saltiv-Majaki culture in the Middle Donets region 170
Shilin Y.
New in numismatics of the Kharahanides 178
Androschuk F.
Sweeden Birka and its contacts with the East 194
Gotun I.A.
Functional features of the nonfortified settlements
of the Middle Dniepr region in 10th – 13th centuries A.D. 206